

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Cumhuriyet Döneminde Malazgirt
Manzikert during the Republic Period

Mehmet ÖZALPER

Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
mehmetozalper65@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0003-2758-5873

Öz: Türk siyasi tarihi içerisinde Malazgirt Savaşı'nın önemi tartışma götürmeyecek şekilde bilinen bir husustur. Ancak burada bahsi geçen coğrafyanın da yaşanan tarih kadar büyük bir öneminin olduğu da yadsınamaz bir gerçekliktir. Buna bağlı olarak tarihsel süreçte bu denli önem arz eden bir bölgenin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte nasıl bir yer olduğu da merak edilen bir husustur. Malazgirt, Anadolu'nun klasik yapısı içerisinde çok büyük bir farklılık arz etmeden Muş iline bağlı, ikinci büyük ilçe olarak varlık göstermiştir. Bu süreçte geçirmiş olduğu dönüşüm, bu dönüşümün cumhuriyetin getirmiş olduğu ilke ve inkılaplar kapsamında Malazgirt'te uygulama sahasının nasıl olduğu merak uyandıran bir konudur. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sürecinden çıkan Anadolu insanının özellikle taşranın bu uzak ilçesinde yeni rejime nasıl ayak uydurduğu, bunun yanında Malazgirt Savaşı'nın öneminin cumhuriyetin ilk yıllarında bu coğrafyada ne anlam ifade ettiği gibi konular yapılmış olan bu çalışma ile tarih biliminin usul ve kaideleri dikkate alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Malazgirt, Muş, Malazgirt Savaşı, İnkılap, Doğu Anadolu..

Abstract: The importance of the Battle of Manzikert in Turkish political history is an issue that is indisputable. However, it is an undeniable reality that the geography mentioned here is as important as the history we experienced. Accordingly, it is also a matter of curiosity what kind of a place this region, which is of such importance in the historical process, was with the establishment of the Republic of Türkiye. Malazgirt existed as the second largest district in the province of Muş, without presenting a significant difference within the classical structure of Anatolia. The transformation it has undergone in this process and the application area of this transformation in Malazgirt within the scope of the principles and reforms brought by the republic is an intriguing subject. In addition, topics such as how the Anatolian people who emerged from the War of Independence adapted to the new regime, especially in this remote district of the countryside, as well as what the importance of the Battle of Manzikert meant in this geography in the first years of the republic, were examined in this study, taking into account the procedures and principles of historical science.

Keywords: Manzikert, Muş, Battle of Manzikert, Revolution, Eastern Anatolia.

GİRİŞ

Tarih çalışmalarında etimoloji önemli bir unsurdur çalışmamızın esasını teşkil eden "Malazgirt" in kelime kökeni olarak bölgenin ilk sakinlerinden olan Urartu kralı Menuas'a kadar uzandığı görülmektedir. Menuas hükümdarlığı, döneminde kurulan "Menuahina" şehrinin Malazgirt ve civarını teşkil ettiği nazariyeler arasındadır. Ermeni kaynaklarında "Manavazkert", "Manazkert" olarak geçen ilçe Arap kaynaklarında ise "Manazcird" şeklinde telaffuz edilmektedir. Günümüzdeki ilçe statüsünde

Geliş Tarihi:26.03.2018

Kabul Tarihi:15.04.2022

Yayın Tarihi:31.12.2024

Atıf: Özlap, M. (2024). Cumhuriyet döneminde Malazgirt. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1678-1687. Doi: 10.33437/ksusb.1585303

sınırlarına baktığımız zaman Malazgirt Ovası diye adlandırılan bir ova şeklinde deniz seviyesinden 1500 metre yüksekliktedir. Muş merkezine uzaklığı Karaköse yolundan 121 kilometredir (Buncner, 1978: 239).

Anadolu coğrafyası gerek burada kurulan Urartu, Frig, Lidya, Hitit devletleri, gerekse de bölgeyi işgal eden Roma, Asur, Med, Pers devletleri tarafından uzun yıllar yönetilmesine rağmen bahse konu uygarlıkların isimlerini hiçbir dönemde almamıştır. Anadolu'ya bu devletlerden sonra gelen millet olan Türkler, çok daha kısa bir sürede sosyal ekonomik ve etnik olarak burayı ciddi bir dönüşüme uğratmış ve kendi isimleri ile anılmasını sağlamıştır. Anatolia'dan Anadolu'ya son olarak Türkiye'ye dönüşmüştür (Ünal, 2020:17). Bunun yanında tarihsel süreç içerisinde Anadolu gibi birçok bölgeye göç etmelerine ve buralarda devletler kurmalarına rağmen hemen hiçbir bölgede Anadolu'da ortaya çıkan anlamda bir "Vatan" metfunu da geliştirmemişlerdir. Bu açıdan değerlendirildiği zaman Anadolu'nun dünya siyasetinde ki jeopolitik konumunun yanında Türk Tarihi için de ne denli önemli bir bölge olduğu daha anlaşılır bir veçhe kazanmaktadır (Bezer, 2014: 21).

Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesi Malazgirt Meydan Muharebesi sonrasında başlamıştır. Bu muharebe yerli yabancı birçok tarihçi tarafından çok farklı yönleriyle ele alınmıştır (Çevik, 2018:16). Anavatan olarak addedilen Orta Asya'dan sonra Türkler Anadolu'yu kendilerine vatan edinmişlerdir. Bu süreci başlatan Malazgirt Meydan Muharebesi, Türk Tarihi açısından ciddi bir öneme sahiptir. Dünya tarihi açısından değerlendirildiği zaman ise Osmanlı Devleti'nin dünya siyasetini uzun yıllar boyunca yönetmiş olması göz önüne alındığında Selçuklu Devleti'nin Osmanlı Devleti'nin temelini atmış olduğu olgusu akıllara gelmektedir. İslam Tarihi açısından yapılacak değerlendirmede ise XI. yüzyılda var olan kargaşa ortamı son bulmuş ve İslam dünyası için yeni bir siyasi güç ortaya çıkmıştır. Türk tarihindeki savaşların misyonuna bakıldığı zaman örneğin 1040 Dandanakan Savaşı, Büyük Selçuklu Devleti'nin temelini atmıştır. Malazgirt Savaşı, Anadolu'da bir vatan kurmuştur. Kurulan bu vatanın ebediyen Türklerde kalmasını sağlayan ise 1176 Miryakefalın Savaşı olmuştur (Köymen, 1989:376). Bizans'ın Malazgirt'te aldığı yenilgi o denli büyük olmuştur ki Anadolu'ya yapılan Türk akınlarının önünde ciddi bir güç kalmamıştır (Sevim, 2003: 483).

Selçuklu Devleti yapacağı bu ilerlemede Anadolu için sadece istila etme niyeti taşımamıştır. Şehir ve kasabalara yerleşerek bölgenin Türkleşmesini sağlamışlardır. Kazanılan savaş neticesinde arkalarına İslam Halifesi'nin de ciddi desteğini almışlardır. Nitekim Halife el-Kaim Biemrillah Sultan Alp Arslan'a yolladığı mektupta kendisine şu unvanlar ile hitap etmiştir; *"Allah'ın desteğine mazhar, galip ve muzaffer evlat, en büyük Sultan, Arap ve Acem hükümdarı, Dünya hükümdarlarının efendisi, Müslümanların yardımcısı, insanların sığınağı, devletin kahredici bileği, dinin parlak tacı, İslam ülkelerinin Sultanı"*. Bu sıfatların her biri Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır (Sevim, 2021:78, Alican, 2019:198). Halife Sultan Alp Arslan'a verdiği desteği bütün İslam âlemine de duyurmuştur. Camilerde okunmasını istediği dua metninde şu ifadeleri kullanmıştır; *"Allah'ım! İslam'ın sancaklarını yükseltmek için hayatını esirgemeyen mücahitlerini yalnız bırakma Alp Arslan'ı muzaffer kıl ve askerlerini meleklerine te'yid eyle!"* (Turan, 2003:205). Nitekim konu ile ilgili yapılan çalışmalar Malazgirt Meydan Muharebesi'ni çoğu zaman İslam'ın Hıristiyanlık karşısında kazandığı en büyük başarı olarak yorumlamıştır (Hillenbrand, 2015:217). Malazgirt Meydan Muharebesi, genel anlamda batılı kaynaklar (Skylitzés, Bryennios ve Attaleiates...) ışığında incelenmektedir. Bunun en önemli sebebi doğulu kaynaklardan savaşın yapıldığı dönemin çağdaşı olan eserlerin kaybolmuş olması ve sonrasında yazılan kaynakların ise kaybolan bu eserlerin rivayetlerinden faydalanmış olmalarıdır (Cahen, 1972:78).

Cumhuriyet Dönemi Malazgirt

Türk ve Dünya tarihi açısından bu denli önemli olan Malazgirt'in Cumhuriyet Dönemi'nde de bu önemini korumaya kısmen devam ettiği söylenebilir. Meclis kayıtlarında ilk defa 1921 yılında statüsü kaza olarak geçen Malazgirt ilçesinin ilk olarak ne zaman ilçe statüsü aldığı ile ilgili net bir kayda ulaşılamamıştır. Nitekim Cumhuriyet arşivlerinde de bu bilgi teyit edilmektedir (B.C.A. 490-1-0-0-273-1095-2-1). Bahsi geçen kayıt ise dönemin Muş vekillerinden Abdülgani Ertan'ın kazaya bir telgrafhane kurulmasına dair olan isteği dile getirmesidir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 1. Dönem, 9. Cilt, 8. Birleşim, 130). 1934 yılında Malazgirt'in Bayazıt (Ağrı) vilayetine bağlanması ile ilgili bir kayıt varsa da bu işlemin gerçekleşmesi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır (TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 4. Dönem, 22. Cilt, 62. Birleşim, 528.). 1945 yılında ilçeye Ankara'dan gelen

inceleme heyeti bu konu hakkında teferruatlı bilgiler vermiştir. Malazgirt'in bağlı olduğu Muş merkezine 120 km, Ağrı'ya ise 90 km uzaklıkta olması, gerek coğrafik olarak gerekse ekonomik ilişkilerin ve alışverişin nerdeyse tamamının Muş yerine Ağrı ile yapılıyor olmasından dolayı ilçenin Ağrı'ya bağlanması hususunun düşünülmesi gereken bir konu olduğunu belirtmişlerdir (B.C.A. 490-1-0-0-273-1095-2-7; B.C.A. 30-18-1-2-44-30-3). Yerel basın incelendiği zaman bu konunun zaman zaman gündeme geldiği görülmektedir. Malazgirt'in Ağrı'ya olan yakınlığı ilçenin Muş'tan ayrılmasını gündeme getirmiş ancak Muş halkı bu olayları tepki ile karşılamışlardır (Muş Altınova Gazetesi, 7 Ocak 1955).

Malazgirt, 1534 kilometrekare yüzölçümü ile Muş'un ikinci büyük ilçesidir (Muş İl Yıllığı, 1967:21). Malazgirt'in ekonomisinin Cumhuriyetin ilk yıllarında genel itibarla tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu kayıtlar arasındadır. İlçede üç adet ot biçme makinesi bulunmaktadır. Harmanlarında düvenle dövüldüğü göz önüne alındığı takdirde tarımın klasik usullerle yapıldığı anlaşılmaktadır. Doktor ve eczanenin bile olmadığı ilçede Sıtma ve Trahoma hastalığı üst seviyededir. Beş sınıflı ve üç öğretmeni olan bir ilkokulu mevcuttur (B.C.A. 490-0-001-1001-868-1-201). Her ne kadar uzak bir taşra ilçesi olsa da Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet büyüklerinin (İsmet İnönü) buraya yapmış oldukları ziyaretler Malazgirt'e verilen önemin bir göstergesidir (Ulus Gazetesi, 15 Temmuz, 1935).

1940 yılında nüfusu 11.000 (B.C.A. 490-0-001-1001-868-1-27) olan ilçede ciddi bir aşiret yapılamasının var olmasına karşın halk ekonomik sıkıntılardan ötürü buna itibar etmemekte genel olarak ziraat ile meşgul olmaktadır. İlçede Türkçe ve Kürtçe konuşan vatandaşların yanı sıra Azeri Türkçesi konuşan Kara Papak ve Kara Kalpak Oğuz Türkleri mevcuttur (B.C.A. 490-0.001-1001-868-1-28). Üretilen tarım ürünleri genelde Ağrı'ya satılmaktadır. Bunun sebebi ise yukarıda bahsedildiği üzere ilçenin hem ekonomik olarak hem de coğrafya olarak Muş'tan ziyade Ağrı'ya yakın olmasıdır (B.C.A. 490-0-001-1001-868-1-29). İlçe halkı hizmetleri ve insani yönleriyle Kaymakam ve Jandarma Bölge komutanından memnun olmakla birlikte ilçe hâkiminden hat safhada şikâyetçi oldukları kayıtlar arasında mevcuttur (B.C.A. 490-0-001-1001-868-1-30-31). Bu şikâyetler zaman zaman şahsi husumetlere dayalı olduğu görülmekle birlikte bazı devlet görevlileri ile alakalı genel bir memnuniyetsizlik olduğu da şikâyet dilekçelerinden anlaşılmaktadır.

İlçe 1940'lı yılların başında kısmen bütün Türkiye'de olduğu gibi ekonomik sıkıntıların üst düzeyde yaşandığı bir yerleşim yeridir. Sıkıntının boyutunu anlaşılması adına dönemin iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi ile yakın bağlantısına rağmen kurulan Halkodasında üzerinde oturulacak sandalye dahi bulunmamaktadır (B.C.A. 490-0-001-1001-868-1-202). Doğu Anadolu Bölgesi'nin merkeze uzak diğer yerleşimlerinde olduğu gibi Malazgirt'te de ülke gündemi maddi imkânsızlıklar yüzünden takip edilememektedir. Sadece dünya ve ülke gündeminden haberdar olabilmek adına radyo bültenlerini dinlemek için Malazgirt'e altı saat mesafede olan Bulanık ilçesine gidildiği kayıtlar arasındadır (B.C.A. 490-1-0-0-1232-102-1-7). Halkın 1941 yılında zorluklarla elde ettikleri AGA marka radyo, bir anlamda ilçe ile ülkenin günlük bağlantısını sağlamıştır. İlçe merkezindeki bulunan bir parkta bu radyo sayesinde günlük yayınlar yapılmış ve halk buna yoğun ilgi göstermiştir (B.C.A. 490-0-001-1001-868-1-204).

İlçede var olan ciddi anlamdaki yapı yetersizliği sadece ilçe sakinleri tarafından yaşanmamaktadır. Devlet daireleri dahi çoğu zaman bir binayı iki üç kurumun (Türk Hava Kurumu, Kaymakamlık, Halkodası) hizmetinde kullandıkları görülmektedir (B.C.A. 490-0-001-1001-868-1-46). 1945 yılı kayıtlarında ilçe nüfusunun 20.000'e ulaşmadığı yazılmıştır. Ancak bölgenin Rus istilasına uğramadan önce nüfusun 50.000 civarında olduğu tahmin edilmiştir. Merkezde bulunan dört mahallenin toplam nüfusu ise 600 olarak kaydedilmiştir. Rus işgalinden önce merkez nüfusunun da 10.000 olduğu kaydedilmiştir. İlçe merkezinde bulunan kalenin 1945 yılında geçen kayıtlarda Ermeni Krallığı zamanında Maiz isimli bir mimar tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Kale içinde dört metreye kadar yapılan kazıda ham toprağa rastlanmamış olması da kalenin tarihi hakkında kısmi fikir vermektedir. İlçe merkezinde 120, dört mahallesinde ise 125 olmak üzere toplam 245 adet yapı olduğu belirtilmiştir. Bu yapılardan 7 'si resmi devlet binası olduğu belirtilmiştir. İlçede 27 Ocak 1919 yılında meydana gelen büyük bir deprem olduğu ve bu depremden önce 1000 adet yapının olduğu yazılmıştır (B.C.A. 490-1-0-0-273-1095-2-1). Bu yıllarda Malazgirt'in kompleksinde okuma yazma bilenlerin sayısının yaklaşık 550 olduğu da kayıtlar arasındadır (Yuca, 2023:66). İlçenin Kara Hasan ve Nurettin isminde iki nahiyesinin olduğu ve bu nahiyelere bağlı 77 adet köy olduğu belirtilmiştir. Bu sayının bahsi geçen deprem ve Rus işgalinden önce 180 olduğu da belirtilmiştir. İlçe merkezinde dört büyük ailenin

(aile isimleri kaydedilmemiştir) olduğu belirtilmiştir. Kendilerini Malazgirt'in en eski ve yerli sakinleri diye tanımladıkları diğer sakinlerin ise köylerden ve Bitlis'ten geldikleri nakledilmiştir. Bu dönemde belediye başkanlığı görevini Şemsettin Erdem yürütmektedir. İlçede yoğunluklu olarak Kürtçenin konuşulduğu ancak merkezin %80 oranında Türkçeyi de bildiği belirtilmiştir. İlçeye bağlı bütün köylerin sakinlerinin etnik bir çeşitliliğinin olduğu bunun yanında ilçe merkezine iki saat uzaklıkta olan Karakaya köyünün 17 hanesinin Kara Papak, Kara Kalpak Terekeme (halk arasında yanlış bir ifade ile Terekemen) Kafkas Oğuz Türkü oldukları yazılmıştır. Bu ailelerin aralarında Azeri şivesi ile Türkçe konuştukları belirtilmiştir. Bu sakinlerin 1935 yılında Kars'tan Malazgirt'e 5 hane olarak geldikleri kayıtlar arasındadır. İlçede "Haydaran" ve "Hasanan" diye iki büyük aşiretin olduğu, "Haydaran" aşiretinin Murat nehrinin doğu ve güneyinde oturdukları meşhur aşiret liderlerinin Kör Hüseyin Paşa olduğu onun ölümüyle birlikte aşiret mensuplarının aşiretçilikten ziyade çiftçilik ile meşgul oldukları belirtilmiştir. "Hasanan" aşiretinin ise Reysulayn (Viranşehir)'den buraya göç ettikleri ve yerleştikleri belirtilmiştir. Bu aşiretin Ömeriyan, Şevişiyan, Esadiyan ve Farisiyan diye dört kabileye ayrıldıkları herhangi bir liderlerinin olmadığı aşiret hayatının kısmen terk ettikleri ve kendi iş ve güçleri ile meşgul oldukları belirtilmiştir (B.C.A. 490-1-0-0-273-1095-2-2). Dini yapının muhafaza edildiği ilçede 1940'lı yıllarda şeyh unvanı altında aşiret ruhunu aşılaman ve taraftar toplamak suretiyle şahsi menfaat elde etmek niyetinde olan kişiler olmadığı gibi yalnızca isim olarak şeyh diye hitap edilen Aylar köyünde Sükûtu Şeyh Abdülhamit, Katkanlı Abdülkadir ve Tendürekli Mehmet ve Seyfettin gibi isimler mevcuttur. Bu dönem ilçede Ermeni nüfusun hiç bulunmadığı da kayıtlar arasındadır. Halk genel manada üretim olarak hayvancılıktan elde ettikleri yün ve yağ gibi ürünleri satarak geçim sağlamaktadırlar. Tarımsal ürünler arasında ise buğday, arpa, az miktarda mısır, nohut, mercimek, fasulyenin yanında Trabzon'un Sürmeden ilçesinden Malazgirt'e göç eden muhacirler tarafından karpuz ekimi yapılmaktadır. Bu ürünlerin ekiminin zaman içerisinde yaygınlaşmasıyla beraber ilçede birkaç köyde kavun, karpuz ticareti yapılamaya başlanmıştır. Tütün ekiminin yapılmadığı ilçede başkaca bir zirai sanat bulunmamaktadır. Bu bilgiler sayesinde Muş genelinde karpuz ekiminin ilk nüveleri hakkında kısmen fikir edinilebilmektedir (B.C.A. 490-1-0-0-273-1095-2-6). İlçede cumhuriyetin ilk yıllarında görev yapan mülki amirleri halk ile çok uyuşmadığı görülmektedir. İlçe kaymakamı ve ilçe hâkiminden görmüş oldukları tahkirler dolayısı ile çok dert yakınıldığı kayıtlar arasındadır. Ancak gerek sağlık personelleri gerekse de ilçede görev yapan askerlerden ise bir o kadar memnun oldukları da görülmektedir (B.C.A. 490-1-0-0-273-1095-2-8-9). Halkı özellikle etnik hususlarda aşağılayan ilçe hâkimi bu şikâyetlerin Ankara'ya ulaşmasından sonra görevden alınmıştır. Malazgirt'teki adli işler önce Bulanık ilçesine oradan da mesafe uzaklığı sebebiyle Van'ın Erciş ilçesine nakledilmiştir (B.C.A. 30-10-0-0-27-156-8).

Malazgirt Meydan Muharebesi Yıldönümü Kutlamaları

Malazgirt Muhaberesinin yıldönümü kutlamalarının Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı döneminde genellikle Halkevleri vasıtası ile yapıldığı görülmektedir. Halkevlerinin kendisine misyon edindiği, halkı Türk Tarihi konusunda bilinçlendirme faaliyetleri arasında bu konunun önemsendiği görülmektedir (B.C.A. 490-1-0-0-980-800-4, Pınar, 2013: 18). 872. Yıldönümü kutlamaları bizzat Malazgirt Halkodası tarafından yapılmış ve çok yoğun bir halk katılımının olduğu belirtilmiştir (B.C.A. 490-1-0-0-980-800-4). Bu dönem yapılan törenlerden 873. yıldönümü kutlamaları ulusal basında da yer almıştır (Ulus Gazetesi, 29 Ağustos 1944). 22 Ağustos 1954'te yapılan 874. Malazgirt'te yapılan yıldönümü kutlamalarına bütün Malazgirt halkının katılım gösterdiği yine ulusal basına yansımıştır (Son Posta Gazetesi, 28 Ağustos 1945).

Muharebe'nin 883. yıldönümü münasebetiyle Muş Belediyesi'nin toplantı salonunda bir kutlama etkinliği yapılmıştır. Piyade Albay Lütfü Süer tarafından harita üzerinde Malazgirt Meydan Muharebesi'nin Türk ve dünya tarihi açısından önemini anlatan bir seminer sunulmuştur. Muş merkezde ilkokul öğretmeni olan Ali Rıza Erdoğan bu büyük zaferin anlam ve önemini anlatan bir konuşma yapmıştır. Devamında öğretmen Orhan Tekne tarafından "*Bu Vatan Kim İçin*" başlıklı bir şiir okumuştur. İlin hukuk hâkimi İsmail Çağal ise Ziya Gökalp'ın Malazgirt Muharebesi'ni konu edinen birkaç şiirini okumuştur (Muş Altınova Gazetesi, 22 Ağustos 1954). Aynı yıl Malazgirt'te de yıldönümü etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Kalabalık bir halk kitlesinin iştirak ettiği törenlerde askeri bir temsil gösterimi yapılmıştır. Erzurum 3. Ordu Komutanı Fevzi Mengüç günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yapmasının ardından törene Muş ve Karaköse valileri ile civar ilçe kaymakamlarının katıldığı

tören, resmi bir geçitle son bulmuştur. Muş Altınova Gazetesi bu büyük töreni manşetten vermiştir (Muş Altınova Gazetesi, 27 Ağustos 1954).

Malazgirt'te Muharebe' ye verilen önem sadece yapılan kutlamalar olmamıştır. 1953 yılında Muharebe'nin önemi ve şehit olan askerlerin hatıraları adına Malazgirt Savaş ve Şehitler Anıtı yaptırılması için bir temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Muş yerel basını, Malazgirt'e yaptırılan 1071 şehitleri anıtının temel atma törenini sevinçle karşılayan yazılar neşretmiştir. Malazgirt Meydan Muharebesini... altın sayfalarımızın güneşi... olarak betimleyen gazete 883 yıl önce Türklüğe parlak bir bağımsızlık sağlamak amacıyla hakkın rahmetine kavuşan şehitleri rahmetle yad ederek Anadolu bir Türk yurdu haline dönüştüren Sultan Muhammed Alparslan'ı rahmetle yad ettiklerini satırlarına taşımıştır (Muş Altınova Gazetesi, 26 Ağustos 1953). Kısmen yine bu amaçla 15 Mart 1953'te Malazgirt'in merkezinde Sultan Alparslan'ın adına bir cami inşa edilmiş olması milli değerlere verilen önemi göstermektedir (Muş Altınova Gazetesi, 16 Mart 1953). Ancak temel atma töreninin 1953 yılında yapılmasına rağmen yapımı tamamlanamayan anıtın Bayındırlık Bakanlığı'nın 11 Haziran 1976 tarih ve 47-178/B-06/8088-A sayılı yazısı ile 20.000.000 lira bedelle yeniden ihale edildiği Cumhuriyet Arşiv kayıtlarında mevcuttur (B.C.A. 30-18-1-2-357-160-8). İhalenin öncesinde, yapılacak olan anıtın Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Bayındırlık Bakanlığı'nın koordineli çalışması şeklinde bir proje yarışması düzenlenmiştir. Yarışmaya katılan projelerin değerlendirilmesi görevi ise 1966 yılın kurulan Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsüne verilmiştir (Selçuklu Araştırmaları Dergisi, 1971:630). Anıtın tamamlanabilmesi ciddi bir süreç aldığından ilerleyen yıllarda "Malazgirt Savaş Anıtı ve Alparslan Abidesini Yaptırma ve Yaşatma Derneği" adında bir derneğin kurulduğu dahi kayıtlar arasındadır (Alican, 217:26.).

884. yıldönümü kutlamalarında ise yine Bitlis ve Ağrı gibi çevre illerin askeri komutanları ve valilerinin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir (Akşam Gazetesi, 26 Ağustos 1955). 885. yıldönümü de Malazgirt'te coşkulu bir törenle kutlanmıştır. Erzurum'da bulunan 3.ordu komutanlığı savaşın küçük bir temsilini yaptıkları törende dönemin Muş Valisi Mehmet Belek, Muş Belediye Başkanı Sait Mutlu, Muş Kültür Derneği ve Sağlık Cemiyeti Genel Başkanlığı görevini yürüten ve aslen Muşlu olan Haşim Bingöl katılmışlardır. 3. Ordu Komutanı tarafından savaşın öneminin yapıldığı bir konuşma gerçekleştirilmiştir. Çevre ilçelerin kaymakamlarının da katıldığı kutlamalar resmi bir askeri geçitten sonra sona ermiştir (Muş Altınova Gazetesi, 27 Ağustos 1956).

26 Ağustos 1958'de Malazgirt Meydan Muharebesi'nin 887. Yıldönümü kutlamaları yine Malazgirt'te yapılmıştır. Törene Muş Valisi Mehmet Belek, Muş Milletvekili Şefik Çağlayan ve Diyarbakır 7. kolordu Komutanı katılmış coşkulu ve yoğun katılımlı bir tören yapılmıştır (Muş Altınova Gazetesi, 27 Ağustos 1958). Törenleri ordunun sahiplenmesi önem arz etmektedir. Yerel basın Malazgirt Zaferi'nin Türkiye için önemini halka anlatmak ve bu konuda bir bilinç kazandırmak için de çaba harcamıştır. Konuyu büyük bir ciddiyetle özetleyip yorumlayan bir makalenin 26 Ağustos 1959 tarihli Muş Altınova Gazetesinde manşetten yayınladığı görülmektedir (Muş Altınova Gazetesi, 26 Ağustos 1959). 889. yıldönümü törenleri de yine Erzurum 3. Ordu Komutanlığı'nın öncülüğünde Ordu Komutanı Celal Alkoç konuşmaları ile başlamıştır. Törene Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in ve Milli Birlik Komitesi üyelerinin de katılımı planlanmıştır. Ancak uçakları hava muhalefeti nedeniyle önce kalkamamış sonra havanın sakinleşmesiyle beraber İstanbul'dan Diyarbakır'a ve oradan da Ağrı'ya geçen Cemal Gürsel törene yetişmiştir (Akis Dergisi, 1 Eylül 1959:5). Aslında bu kutlamalara basının verdiği habere göre Başbakan Adnan Menderes'inde katılması planlanmıştır. Lakin İstanbul Yeşilköy Havalimanından Diyarbakır'a yapılacak olan uçuşa Adnan Menderes'in gecikmesi üzerine Cemal Gürsel kendisini beklememiş ve basının aktardığına göre asık bir yüz hali ile uçağa hareket emri vermiştir (Akis Dergisi, 1 Eylül 1959:3). Törende Muş Valisi Ahmet Gümüslü ve Binbaşı Enver Ergun tarafından konuşmalar yapılmış devamında askerî geçit töreninin ardından kutlamalar son bulmuştur (Muş Altınova Gazetesi, 27 Ağustos 1960).

İlerleyen yıllarda yapılan kutlamalar, genel manada aynı çerçeve içerisinde devam etmiştir. 1988 yılı 917. yıldönümü kutlamalarında hemen her kutlamada olduğu gibi askerî erkânın ön planda katılımının olduğunu ve töreni kısmen yönettikleri müşahede edilmiştir. Devlet erkânını temsilen kutlamalara mutlaka bir yetkilinin katılım gösterdiği geçmiş kutlamalarda da görülmüştür. 1988 yılında da Sanayi Bakanı Ercan Vuralhan'ın katılım gösterdiği törende 1953 yılında temeli atılan Malazgirt Meydan Muharebesi Zafer Anıtı'nın henüz inşaatının tamamlanamadığı görülmektedir. Anıtın yanında 1988 yılında projeye dâhil olarak yapılmış temsili bir Selçuklu evinin varlığından bahsedilmişse bile

günümüzde böyle bir yapı mevcut değildir (Sinan, 2020:168-169) Zafer anıtının etrafındaki araziye bu yıllarda dönemin Kaymakamı Nevzat Sinan tarafından fidan ekimi yapıldığı kayıtlar arasındadır. Ancak ekim yapılan sahanın etrafını tel örgü çevirecek bütçe bulunamadığı için gelişimi istenilen boyutta olmamıştır(Sinan, 2020:173). Nevzat Sinan kendi Kaymakamlığı döneminde ilçede Sultan Muhammed Alparslan'ın bir temsilinin olmaması üzerine dönemin Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdür Mehmet Özel ile görüşüp ilçeye bir Alparslan heykeli yaptırılması noktasında yardım istemiştir. Prof. Dr. Tankut Öktem ile görüşülüp bu heykel yaptırılmıştır. İlçe merkezinde Ahlat taşı ile kaplanmış bir kaidenin üzerindedir. 1990 yılında yapılan kutlamalara Kaymakam Nevzat Sinan tarafından Cumhurbaşkanı Turgut Özal'da davet edilmiştir (Sinan, 2020:191).

SONUÇ

Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'nin hemen her küçük yerleşiminde olduğu gibi Malazgirt'te de ekonomik sıkıntıların ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. Elbette ki bunun sebebi milletin can siperâne bir şekilde verdiği Kurtuluş Mücadelesidir. Anadolu insanının temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık Malazgirt halkının en temel uğraşı durumundadır. İlçenin Muş merkeze olan uzaklığı elde edilen ürünlerin pazarlanması noktasında ciddi bir sıkıntı oluşturmaktadır. Ancak coğrafi olarak Ağrı'ya olan yakınlık bu problemi kısmen çözmektedir. Malazgirt'in sahip olduğu etnik çeşitlilik kültürel bir etkileşimi de beraberinde getirdiği gibi ilçe sakinlerinin Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelmeleri sebebiyle farklı tarım ürünlerini yetiştirilmesi bir avantaj da sağladığı görülmektedir. Ülkenin doğu bölgesinde görülen aşiret yapılanmalarının ve güç dengelerinin zaman zaman sapmalar gösterdiği bilinen bir gerçektir. Ancak arşiv kayıtları incelendiği zaman Malazgirt sakinlerinin bu mücadelelerin içerisinde olmadığı ve genel anlamda ekonomik sorunların bu tür uğraşlara zaman bırakmadığı söylenilebilmektedir.

Cumhuriyet'in kültür inkılaplarının Malazgirt halkının sosyal anlamda gelişimine hizmet ettiği görülmektedir. Halkodası tarafından yapılan etkinliklerin bu noktada katkısının olduğu kayıtlar arasında görülmektedir. Özellikle tarih bilincinin oluşması amacıyla yapılan Malazgirt Muharebesi'nin yıl dönümü etkinlikleri bu faaliyetleri örnek olarak gösterilebilir. Bu kutlamalarda genel anlamda yapılan etkinliklerin en büyük yükünü ordunun üstlendiği gözlemlenmiştir. Gerek törenlerin organize edilmesinde gerekse de törenlere halkın ilgisini çekmek adına yapılan temsili törenlerin halkın yıl dönümü etkinliklerine ilgilerinin arttırmıştır. Bu törenlere devlet büyüklerinin göstermiş olduğu katılım ise Malazgirt'e verilen önemin halk tarafından hissedilmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra sadece yerel basının değil ulusal basının da bu kutlamaları manşetlerine taşıması ilçenin ülke genelinde bilinirliğinin artmasını sağlamıştır. Nitekim bu etkinliklerin yoğun katılımı olmadığı dönemde ulusal bir gazetede Tunceli'nin bir ilçesi olan "Mazgirt" in Malazgirt ilçesi ile karıştırılmış olması bunun göstergesi mahiyetindedir.

Cumhuriyet'in kurulmasından günümüze kadar Malazgirt Meydan Muharebesine verilen önem hemen her yıl bu etkinliklerin çeşitli üstleniciler tarafından kutlanması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Son zamanlarda anlam ve önemi ciddi oranda anlaşılan Malazgirt Muharebesi'nin sadece günümüzde değil geçmişte de aynı anlam ve öneme sahip olduğu tespitler arasındadır. Her ne kadar ilçede görev yapan devlet görevlileri ilçe halkı ile zaman zaman sorunlar yaşamışsa da genel anlamda halk yöneticilerden sürekli memnun olmuştur. Sosyal ve ekonomik şartların zaman içerisinde iyileşmesine paralel olarak ilçede de bu anlamda bir ilerlemenin olduğu görülmektedir. Gerek kutlama etkinlikleri gerekse de devlet planlamaları bu sosyal ve ekonomik ilerlemeyi her geçen gün ileriye taşımaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Arşivler:

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Sürelî Yayınlar:

Muş Altınova Gazetesi

Ulus Sesi Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Akşam Gazetesi

Akis Dergisi

Telif ve Tetkik Eserler:

Alican, M. (2017), *Malazgirt Kiyametinin İlk Günü 1071*, Kronik Kitap.

Alican, M. (2019), *Doğu'nun ve Batı'nın Büyük Sultanı Alparslan*, Timaş Yayınları.

Bezer, G. Ö. (2014), Anadolu'nun Fethi ve Drakon Çayı Anlaşması'nın bu Süreçteki Yeri, *TYB Akademi*, 4(12), Osman Turan ve Selçuklular, 21-37.

Buncner, V.F. (1978), "Malazgirt", *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, C.VII, 239-241, İstanbul.

Cahen C. (1972), "İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı", çev. Zeynep Kerman, *Türkiyat Mecmuası*, 17, 77-100.

Çevik, A. (2018), "Sultan Alparslan'ın Halep'ten Dönüş Güzergâhı ve Malazgirt Muharebesi'nin Tarihi Üzerine Bazı Değerlendirmeler" *Malazgirt Meydan Muharebesi ve Sultan Alparslan Uluslararası Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, Muş.

Hillenbrand, C. (2015), *Malazgirt Muharebesi Türklerin Efsanesi İslamın Simgesi*, çev. Mehmet Morali, Alfa Yayınları.

Köymen, M. A. (2006). Malazgirt Meydan Muharebesinin Diğer Meydan Muharebeleri Arasındaki Yeri ve Önemi, *Bellekten*, 53(206), 375-379, 1989.

Muş İl Yıllığı 1967 (1968), Bingöl Matbaası, Elâzığ, 1968.

Pınar, M. (2013), Doğu'da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi, *Atatürk Dergisi*, 2(1), 3-23.

Sevim, A. (2003), "Malazgirt Muharebesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 27, 481-483.

Sevim, A. (2021), *Malazgirt Meydan Savaşı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

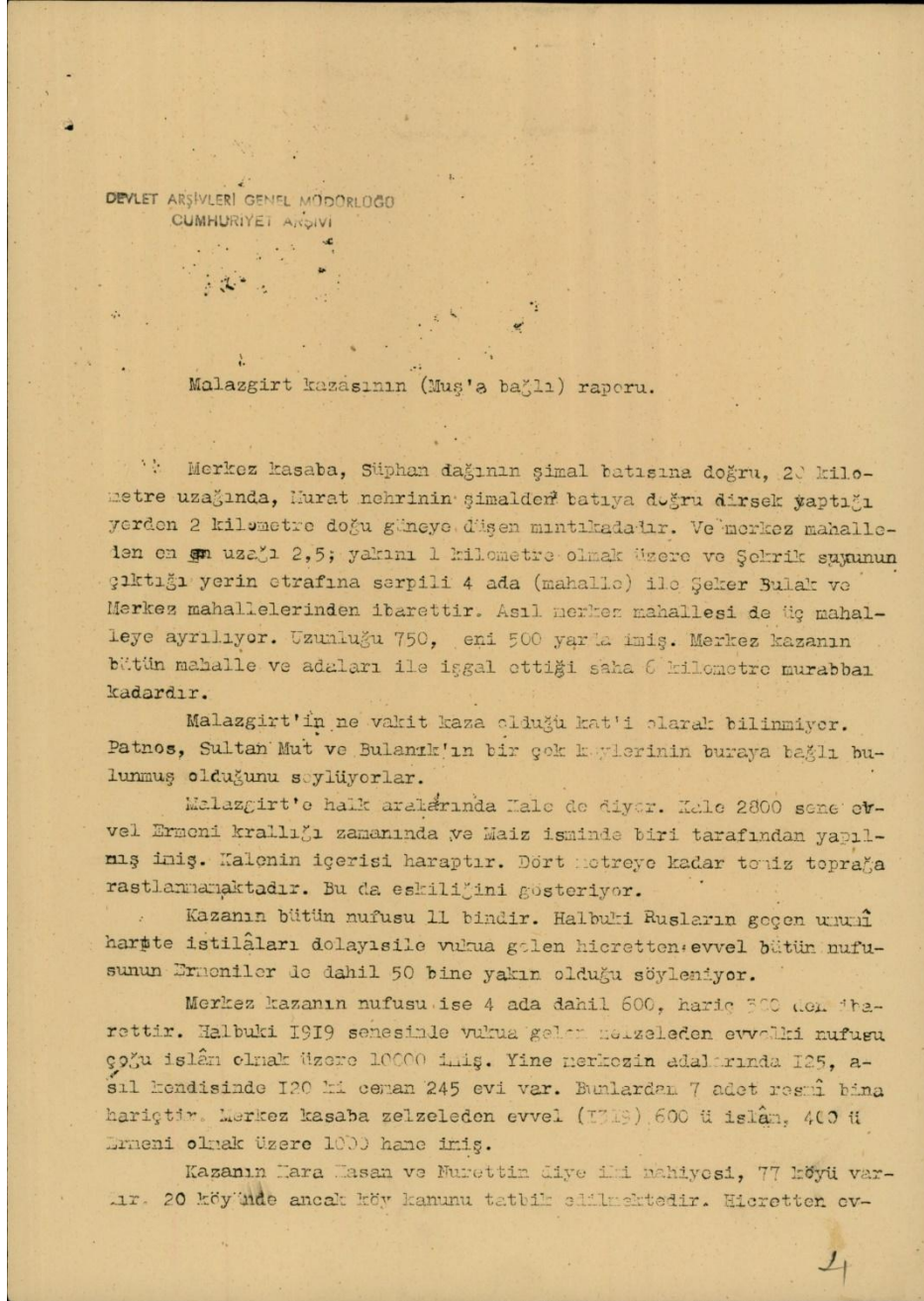
Sinan, N. (2020), *Salıncak*, Favori Yayınları.

Turan, O. (2003), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi Türk Dünya Nizâmının Milli, İslami ve İnsani Esasları*, Ötüken Yayınları.

Ünal, O. (2020), *Malazgirt 1071 Yeni Türk Oluşumunda Malazgirt Başlangıcı*, Ötüken Yayınları.

Yuca, İ. S. (2023), *Cumhuriyet Döneminde Malazgirt (1923-1960) Mekan-Toplum-Siyaset-Hafıza*, Kriter Yayınları.

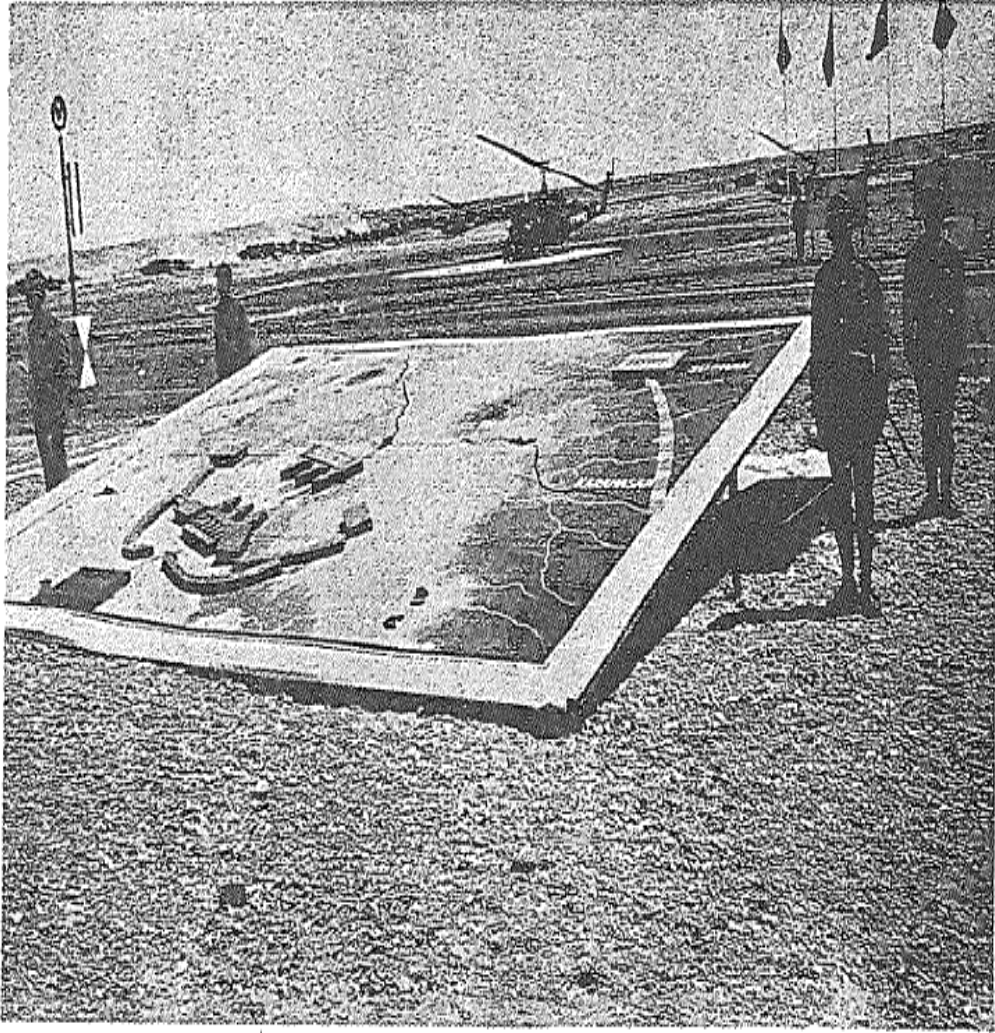
Şekil 1. Malazgirt'e dair düzenlenen rapor

Şekil 2. Malazgirt etkinliklerini manşetten veren 28 Ağustos 1943 tarihli Ulus Gazetesi

Şekil 3. Kutlamalarda Malazgirt Meydan Muharebesi'nin harita üzerinde gösterilmesi

Malazgirt Savaşının Harita Üzerinde Gösterilişi